

ZÁKLADY SOCIÁLNEJ POLITIKY SOCIÁLNA POLITIKA V PONÍMANÍ ANTICKÉHO RÍMA A ATÉN

TOMÁŠ PLANKA - MELINDA ČAKAROVÁ - RASTISLAV TÓTH

FUNDAMENTALS OF SOCIAL POLICY SOCIAL POLICY IN THE UNDERSTANDING OF ANCIENT ROME AND ATHENS

ABSTRAKT

Základy sociálnej politiky siahajú až do antiky, súvisia s myšlienkami a praxou starovekých spoločností v oblasti starostlivosti o svojich občanov, vrátane pomoci tým, ktorí sú zraniteľní alebo chudobní. Staroveká Grécka a Rímska spoločnosť investovali do verejných stavieb, ako sú cesty, vodovody, kúpele a amfiteátre, čo prispelo k zlepšeniu kvality života občanov. Rímska ríša poskytovala rôzne formy podpory pre chudobných, ako napríklad bezplatné alebo dotované obilie, ktoré sa rozdávalo v Ríme prostredníctvom štátnych zásob. Tak isto v starovekom Ríme existoval systém patronátu, v ktorom bohatí a mocní poskytovali ochranu a podporu svojim poddaným výmenou za ich vernosť a služby. Na druhú stranu, staroveké Grécke mestské štáty poskytovali pomoc a ochranu svojim občanom, najmä v prípade vojny alebo iných kríz. Staroveká Grécka kultúra mala tradície charitatívnej podpory a filantropie, kde bohatí jednotlivci prispievali na verejné stavby, školy a chrámy pre dobro komunity.

Kľúčové slová

Sociálna práca. Sociálna politika. Sociálne služby. Antika.

ABSTRACT

The foundations of social policy date back to antiquity, linked to the ideas and practices of ancient societies in caring for their citizens, including helping those who are vulnerable or poor. Ancient Greek and Roman societies invested in public works such as roads, waterworks, baths and amphitheatres, which contributed to improving the quality of life of citizens. The Roman Empire provided various forms of support for the poor, such as free or subsidized grain, which was distributed in Rome through state stocks. There was also a system of patronage in ancient Rome in which the rich and powerful

provided protection and support to their subjects in exchange for their loyalty and services. On the other hand, the ancient Greek city-states provided aid and protection to their citizens, especially in the event of war or other crises. Ancient Greek culture had traditions of charitable support and philanthropy, where wealthy individuals contributed to public buildings, schools, and temples for the good of the community.

Key words

Social work. Social politic. Social services. Antics.

Sociálna politika je oblasť verejnej politiky, ktorá sa zaoberá zabezpečením sociálnych potrieb obyvateľstva a vytváraním podmienok pre zlepšenie životných podmienok jednotlivcov a skupín. Zahŕňa opatrenia, ktoré majú za cieľ podporiť sociálnu spravodlivosť, rovnosť a blahobyť v spoločnosti. Sociálna politika svojim významom predstavuje efektívny nástroj pomáhajúcich profesií a pre zmenu v spoločnosti. Ako uvádza Brnula (2019), zjednodušene povedané, vznik pomáhajúcich profesií a sociálnej politiky bol ovplyvnený rozvojom spoločnosti a zmenami v spoločnosti, vrátane rozpadu štruktúry spoločnosti, oslabenia rodiny a vzniku nových foriem spolužitia.

Nakoľko však vývoj sociálnej politiky záležal prevažne od štátneho zriadenia, spejúcej spoločnosti a hlavne typu antickej spoločnosti, štúdiu delíme na dve hlavné časti – antickú rímsku a grécku spoločnosť. Tieto dve spoločnosti sú kolískou nielen demokracie, no aj sociálnej politiky.

Antická rímska spoločnosť

Rímska spoločnosť za čias antiky predstavovala značnú hybnú silu vtedajšieho sveta. Táto spoločnosť prešla v priebehu storočí rôznymi štátnymi zriadeniami ako je kráľovstvo, republika, no aj cisárstvo. Napriek svojim vojenským ťaženiam, rozrastajúcemu sa impériu a meniacim sa zákonom, však Rímska ríša zažívala aj progres v oblasti sociálnej politiky. Viac menej bol tento progres nutný, nakoľko už dávni filozofovia upozorňovali na dôležitosť nálady ľudu a jeho podpory. Sociálna politika sa v dôsledku toho neustále vyvíjala a dosahovala takej úrovne, akú nevidno ani v dnešnej dobe.

Obdobie kráľovstva

V tomto období bola rímska spoločnosť rozdelená na vládcov – patricijov/patrónov, slobodný ľud – plebs, klientov a otrokov. Vládcami boli už od dávnych čias patricijovia, ktorí sústredovali vo svojich rukách všetky politické práva a väčšinu pôdy. „Boli plnoprávni, mali všetky osobné, občianske a politické práva. Často boli nazývaní tzv. patrónmi (ochranca, boháč), ktorí podporovali sociálne slabších príslušníkov národa. Išlo o najvyššiu a jedinou skupinou obyvateľstva majúcu plné práva.“

(Igliarová, 2015, s. 80) Mátel (2010) hovorí o vzájomne prospešnom vzťahu medzi patrónmi a klientmi. Vzťah medzi patrónmi a klientmi bol založený na vzájomnej prospešnosti a vernosti. Klienti pracovali pre svojich patrónov, ktorí im zabezpečovali rôzne formy ochrany, od sociálnej až po právnu. Patrón nebol len vlastníkom výrobných prostriedkov, ale mal povinnosť poskytovať klientovi radu, pomoc a ochranu. Patrón tiež zastupoval klienta pred úradmi. Vzťah medzi patrónom a klientom bol dedičný. „Mestské pokladne povinne dotované majetnými úradníkmi mesta (patrónmi) slúžili k financovaniu nepravidelných podpôr poskytovaných chudobe pod heslom „chlieb a hry“. Starostlivosť o výživu detí chudobných rodičov, ktorá bola pôvodne dobrovoľná aktivita jedincov prešla na štát.“ (Brnula, 2019, s. 18)

Rimania predstavovali vrstvu slobodných, ktorí neskôr disponovali právami a dostatočným bohatstvom na vlastníctvo pôdy a otrokov. Igliarová (2015) sa vyjadruje, že táto skupina obyvateľov bola zbavená politických práv (zmena nastala až po reforme Servia Tullia). Išlo o slobodných občanov rôzneho etnického pôvodu, ktorých spájalo rovnaké politické postavenie. Túto najpočetnejšiu skupinu tvorili slobodní robotníci, obchodníci a remeselníci. V období vojny tvorili najväčšiu časť armády. Táto skupina bola z rôzneho etnického pôvodu a nemala politické práva, ale mala povinnosť platiť dane a slúžiť v armáde. Ich výhodou bolo, že mohli nadobúdať majetok vrátane nehnuteľností a vykonávať remeslá a obchod, čo považovali patricijovia za nevhodné vzhľadom na svoje spoločenské postavenie.

Takto budovaná spoločnosť mala svoje pravidlá a zákony, ktorými sa riadili všetci. Významný rozmach v oblasti zákonov a sociálnej politiky však nastal po prevzatí gréckych noriem. Ako Brnula (2019) uvádza, po politických nepokojoch v Ríme boli vyslaní traja odborníci do gréckych štátov (rok 454 pred n. l.), aby preskúmali ich zákony. Následne do Ríma priviezli aj Solónove zákony z Atén, ktorými sa inšpirovali pri tvorbe vlastných zákonov. Týmto sa dosiahlo prijatie Zákonov dvanástich tabúľ, ktoré zabezpečovali rovnaké práva pre všetky vrstvy spoločnosti. V Ríme začali byť uznávané a neskôr aj legislatívne garantované základné práva otrokov na dôstojné zaobchádzanie. Postupne bola zakázaná kastrácia otrokov, predávanie otrokýň do nevestincov, a fyzické tresty museli byť kontrolované štátnymi úradníkmi. Otroci však nikdy neboli považovaní za osoby s právnou spôsobilosťou. Ich právna ochrana sa zhruba rovnala dnešnej ochrane zvierat.

Prevzatím gréckeho modelu riadenia spoločnosti a sociálnej politiky sa začali zmeny prejavovať aj v rímskej spoločnosti – na sociálnej úrovni, ale aj na štátnej. Zmeny vyústili do zavedenia agrárnej reformy, ktorá „obmedzila vlastníctvo pôdy a drobné pozemky boli pridelené chudobným. Tým nastal veľký rozmach verejných prác, z ktorých slobodní občania získavali príjmy.“ (Mátel, 2010, s. 3) Agrárna reforma ústila do následného obilninového zákona. Každý plebejec mal možnosť nakupovať

obilie za najnižšiu cenu. Tento zákon bol jedinečný, pretože poskytovanie materiálnej pomoci chudobným občanom sa stalo povinnosťou štátu. Patricijovia distribuovali obilie bezplatne alebo za veľmi nízku cenu všetkým rímskym občanom v núdzi.

Zmena sa prejavila aj vo forme volebného práva pre plebs, nakoľko táto vrstva dosahovala bohatstvo a postavenie ako patricijovia. Iglarova (2015) uvádza, že úspechom plebejcov bola reforma politických práv. Táto reforma umožnila zabezpečenie volebnej aritmetiky pre patricijov aj plebejcov, ktorí sa zúčastňovali hlasovania v ľudovom zhromaždení. Ďalším opatrením danej reformy bolo teritoriálne rozdelenie na administratívne jednotky a výber daní podľa tried. V dôsledku tejto prelomovej sociálnej reformy sa začala aj transformácia kráľovstva na republiku.

Obdobie republiky

Boje medzi patricijmi a plebejcami pokračovali aj v neskoršom období. Až v roku 287 pred n. l. senát vyhlásil úplné zrovnoprávnenie oboch spoločenských vrstiev. Rím tiež uskutočnil ďalšie vojenské výpravy a v roku 133 pred n. l. pripojil Pergamské kráľovstvo, čím získal nové materiálne, personálne a vojenské zdroje na obsadzovanie celého západného Stredomoria. Tieto vojenské výpravy podnietili ďalšiu výrobu zbraní a tovarov, ako aj zvýšenie potreby produkcie väčšieho množstva potravín, čo zvýšilo význam pôdy a podporilo rozvoj chovu dobytka. (Tamtiež)

V Ríme boli v čase republiky založené rôzne kolégiá, napríklad remeselnícke, ktoré mali charakter náboženského a svojpomocného spoločenstva, a nie hospodárskeho zamerania. Taktiež vznikali podporné spolky, ktoré slúžili ako charitatívne organizácie nižších spoločenských vrstiev. Pohrebné spolky využívali mesačné príspevky svojich členov na pokrytie nákladov súvisiacich s pohrebom. Rím tiež hostil spolky veteránov légii, ktoré poskytovali podporu chorým a pohrebnú pomoc, a zároveň ponúkali pomoc vojnovým invalidom, vdovám a sirotám.

Iglarová (2015, s. 82) uvádza, že okrem kolégií, ktoré predstavovali sociálny nárast a podporu obyvateľstva, dôraz sa kládol aj na praktické a materiálne budovanie, ktoré malo podporovať vojnu, obchod, no aj sociálnu súdržnosť ľudu a uľahčenie prístupu v rámci provincií. „Stavali sa aj cesty, ktoré zabezpečovali rýchlejšiu dopravu materiálu, presun vojska, potravín, obchodu a podobne. Cesty slúžili aj k širším kontaktom medzi obyvateľstvom. Stretávali sa ľudia, ktorí prinášali nové myšlienky, názory a informácie. Veľký význam pre spoločnosť mala i výchova a vzdelávanie, ktoré sledovalo aby človek vedel zaobchádzať so zbraňou, vyznal sa v zákonoch, prípadne vedel zastáť svoje miesto pred súdom alebo v senáte. Pre Rimanov bolo dôležité štátne a právne vzdelanie, nad ktorým však nemala štátna moc absolútnu kontrolu. Vzdelanie bolo potrebné i na výkon funkcií v spoločnosti. Spoločnosť bola riadená magistrátmi, ktoré boli nositeľmi výkonnej moci, a tieto sa ďalej delili na nižšie riadiace magistráty.“

Obdobie republiky prinieslo oproti kráľovstvu veľký pokrok v rámci sociálnej hierarchie a samotnej sociálnej politiky. Úrad kráľa bol vystriedaný vládncim senátom, ktorí zabezpečoval vládu a niesol prvky demokracie. Oproti dnešnej demokracii však hovoríme skôr o autoritárskom režime. Samotný senát priniesol zmeny v rozdelení spoločnosti a v zavedení práv pre patricijov, plebs a otrokov. Zmeny viedli k ekonomickému a sociálnemu nárastu, ktorý poskytoval dostatok priestoru pre vojenskú expanziu v rámci územia, no aj pre budovanie škôl, kúpeľov, amfiteátrův, chrámov a ošetrovní. Prudký príval zmien a moci viedol k zmene aj samotného štátneho zriadenia, ktoré sa obrátilo na cisárstvo a znamenalo najslávnejšie obdobie rímskej ríše, nielen v historickom kontexte, ale aj v rámci sociálnej politiky ako takej v celej jej histórii.

Obdobie cisárstva

V tomto období sa mení demografická štruktúra obyvateľstva. V nových kolóniách sa pôda obrába poľnohospodárskymi nájomníkmi. Obyvateľstvo sa rozdeľuje na dve skupiny: vyššie postavených a nižšie postavených. Spoločnosť zažíva v tomto období sociálne napätie. Významnú úlohu v spoločnosti majú vojenské sily, ktoré sú využívané na uplatňovanie politickej moci.

Medzi opatrenia na zníženie sociálneho napätia patrí devalvácia meny (zníženie hodnoty mince) a stanovenie cien produktov. K ďalšiemu vývoju a zmene filozofie vnímania človeka prispieva prechod k novému náboženstvu. V roku 313 bol vydaný Milánsky edikt, ktorý legalizoval kresťanstvo a kresťanstvo sa stáva štátnym náboženstvom. (Igliarová, 2015)

Zmena zasiahli aj klasické prídely obilia pre občianov. Cisár Augustus obmedzil a zreformoval systém distribúcie obilia. Na tento účel zriadil nový úrad, ktorý viedli dvaja, neskôr štyria prefekti, poverení dohľadom nad rozdeľovaním. Počas jeho vlády boli zavedené prísne zákony proti vydieraniu v provinciách a zreformovaný daňový systém. Ako uvádza Mátel (2010), postupne sa dávky rozšírili, Rimania dostávali k obiliu pri určitých príležitostiach zadarmo aj olivový olej, víno, bravčové mäso a peniaze. Cisár Nerva bol prvý, kto rozšíril prídely aj na chudobné deti. Tieto dávky boli nazývané ako alimentarii pueri et puellae. Traján nariadil ich poskytovanie vdovám a deťom chudobných rodičov.

Cisárstvo prinieslo do politickej, ekonomickej a sociálnej situácie rímskej spoločnosti veľké zmeny. Rímska ríša zažívala obrovský expand, ktorý poskytoval takmer neobmedzený prísun zdrojov pre obyvateľstvo. Obyvatelia mali neustály prístup zadarmo k čistej pitnej vode, teplej vode v kúpeľoch, ale tak isto aj k obiliu, oleju a iným potravinám, ktoré štát poskytoval. Sociálna politika zažívala v tomto období svoj vrchol. Ako poukazuje vo svojej štúdií Syme (1987), od tejto veľkej a honosnej epochy dejín zaznamenali ľudské práva rozmach a progres, no sociálna politika úpadok a zánik, ktorý by znepokojil mnohých vtedajších hodnostárov a držiteľov moci.

Brnula (2019) poukazuje na to, že u Rimanov, rovnako ako u Grékov, sa v období cisárstva zaviedla aj pokročilá zdravotná starostlivosť pre obyvateľstvo a používali sa tri termíny súvisiace so zdravotnou starostlivosťou:

1. **Chrám:** Miesto, ktoré navštevovali chorí. Fungovali ako nemocnice podľa gréckeho vzoru.
2. **Medikatriny:** Verejné ošetrovne s chirurgickými pracovníkmi a odbornou starostlivosťou.
3. **Valetudinaria:** Zariadenia pre rodinných príslušníkov s lekármi a ošetrovateľmi. Okrem týchto zariadení pre rodinných príslušníkov existovali aj lazarety pre vojakov.

Antická rímska spoločnosť zaznamenala svoj najväčší nárast v oblasti sociálnej politiky v období, kedy sa inšpirovala aténskym systémom. Práve preto sa ďalej v štúdiu venujeme aj Aténskej sociálnej politike a fungovaniu antickej gréckej spoločnosti.

Antická grécka spoločnosť

Dejiny ľudstva predstavujú nepretržitú snahu o zabezpečenie práva každého jednotlivca na hodnotný život. Snažia sa zabezpečiť, aby ľudská dôstojnosť bola chránená prostredníctvom subjektívnych práv, ktoré by mali byť rešpektované spoločnosťou ako celok aj jednotlivcami (Oláh, 2008). Sociálna politika v starovekých Aténach bola v mnohých ohľadoch predchodcom moderných demokratických systémov, s dôrazom na občiansku účasť, vzdelávanie a určitú mieru sociálnej podpory. Hoci sa v niektorých aspektoch líšila od dnešných systémov sociálnej politiky, predstavovala základ pre ďalší vývoj sociálneho a politického myslenia v západnej civilizácii. Grécko, ako kolíska európskej civilizácie, bolo kľúčovým zdrojom pre formovanie filozofických a vedeckých kategórií, ktoré dodnes ovplyvňujú naše chápanie sveta. Práve v Aténach sa začala utvárať koncepcia občianstva, kde ľudia mali právo a povinnosť sa podieľať na správe verejných záležitostí. Tento dôraz na občiansku účasť a vzdelávanie položil základ pre moderné demokratické systémy.

Rôzna literatúra uvádza rôzne roky pre začiatok a koniec jednotlivých vývojových období v histórii starovekého Grécka, ale pre našu potrebu používame nami spracované delenie, ktoré zabezpečuje jednotný prehľad.

1. Mykénske obdobie a temný stredovek Grécka (1600 – 800 p.n.l.) - koniec mykénskeho obdobia a doby temna sa vyznačuje geometrickým vzorom na keramike a objavením sa gréckeho abecedného písma,
2. Archaický vek Grécka (800 – 500 p.n.l.) - končí sa perzskými vojnami,
3. Klasický vek Grécka (500 – 323 p.n.l.) - končí smrťou Alexandra Veľkého,
4. Helenistické Grécko (323 – 146 p.n.l.) - končí, keď sa Grécko stalo súčasťou Rímskej ríše,
5. Rímske obdobie (1 – 5 storočie n.l.) - končí zánikom Západorímskej ríše.

Igliarová (2015) históriu starovekého Grécka delí do štyroch vývojových období a charakterizuje ich nasledovne:

Obdobie Homérske (1200 – 800 p.n.l.)

Toto obdobie je pomenované podľa slávnych Homérových eposov Iliada a Odysea. Tieto zachované literárne diela poskytujú nielen príbehy, ale aj cenné poznatky o živote a kultúre tejto doby.

Obyvateľstvo v tomto období pôvodne žilo v dedinách, známych ako choria. Centrum každej dediny tvoril dom náčelníka, nazývaný oikos. Aj keď na začiatku bola majetková rovnosť, postupom času sa tento stav zmenil. Náčelníci kmeňov a vojenský velitelia sa stali najväčšími vlastníkami pôdy a dostávali vyššie podiely z výroby. Na konci tohto obdobia riadenie spoločnosti prešlo na rodovú aristokraciu, ktorá začala hromadiť pôdu, vytláčajúc drobných roľníkov. Prvotnopospolná spoločnosť začína prechádzať rozpadom, čo vedie k väčšej špecializácii a rozdeleniu práce v spoločnosti. Deľba práce sa zameriavala na poľnohospodárstvo, ktoré sa stalo najdôležitejším zdrojom bohatstva. Tento posun smerom k špecializácii v poľnohospodárstve viedol k oddeleniu pestovateľov a chovateľov. Zvýšená produkcia a produktivita práce pripravili pôdu pre vznik súkromného vlastníctva. Poľnohospodárske produkty sa stali tovarom na obchodovanie. Obchod sa uskutočňoval nielen po zemi, ale aj po mori, čo viedlo k rozvoju dopravy a rozmachu cestnej a námornej prepravy. Tento rozvoj obchodu podporil aj vznik nových remesiel a rozšíril obzory pre ďalšie oblasti podnikania.

Archaické obdobie (800 – 600 p.n.l.)

S prechodom z beztriednej spoločnosti do spoločnosti otrokárskej došlo k výraznému vertikálnemu členeniu obyvateľstva na vládnu vrstvu a ovládanú vrstvu. Rozvoj poľnohospodárstva, remeselnej výroby a obchodu viedol k majetkovým rozdielom, ktoré sa stali základom pre vznik štátnych štruktúr. Táto diferenciácia obmedzila prístup k politickej moci pre sociálne slabšie vrstvy. „Archaické obdobie je zároveň obdobím, v ktorom sa konštituuje špecifický grécky fenomén, obec - mestský štát - polis, ktorá sa stala centrom dobového sociálno-politického života“ konštatuje Novosád a Smreková (2013, s. 20). Poskytovali svojim obyvateľom ochranu, priestor pre rozvoj remesiel a obchodných aktivít, ako aj možnosti pre kultúrne a náboženské vyžitie. Chovaňáková (2019, s. 8) vysvetľuje, že „u antických Grékov bolo náboženstvo natoľko významné, že sa spájalo takmer s každým aspektom ich bežného aj politického života. Všetko bolo ovplyvňované a riadené vôľou bohov, ktorú si potrebovali Gréci nakloniť na svoju stranu.“

Sociálne napätie vznikajúce z týchto zmien bolo zmierňované tvorbou zákonov a spisovaním zvykového práva, čo umožnilo prístup k politickej moci aj bohatším remeselníkom a obchodníkom. Občianske práva, ktoré vznikli v tomto období, boli prístupné iba mužom. Tieto práva zahŕňali právo vlastníť pôdu, chrániť svoj majetok a život, byť volený a voliť, zúčastňovať sa ľudových zhromaždení,

uzatvárať manželstvo, byť pochovaný a zúčastňovať sa na náboženských rituáloch. Tieto práva neboli dostupné ženám, cudzincom, deťom a otrokom. Postavenie dieťaťa bolo tiež predmetom rozhodnutia otca, ktorý ho mohol prijať do rodiny alebo ho opustiť, predat' či obetovať. Dôležitosť dieťaťa závisela od jeho pohlavia, pričom chlapci mali väčšiu hodnotu než dievčatá, ktoré boli častejšie obetované alebo usmrcované. Dieťa v Aténach dosiahlo plnoletosť vo veku 18 rokov po splnení vojenskej povinnosti. Zároveň prebiehalo ďalšie osídľovanie Grékov v stredomorských oblastiach, čo prispelo k rastu spoločnosti. Tento rast vyvolával konflikty medzi aristokraciou a inými skupinami, ako boli remeselníci a obchodníci.

Obdobie klasické (500/400 – 356 p.n.l.)

V druhej polovici 5. storočia pred n. l. sa Atény stali jedným z najvýznamnejších gréckych štátov. Ich prosperita bola založená na rozvoji obchodu, remesiel a poľnohospodárstva. Významnú úlohu hrala aj výstavba lodí, ktorá podporovala obchodné aktivity a rozšírila dosah Atén v stredomorskej oblasti. Ďalším najvýznamnejším mestským štátom starovekého Grécka bola Sparta, pričom každý predstavoval iný model spoločenskej štruktúry. Sparta bola typická otrokárska aristokracia, kde moc spočívala v rukách vojenskej elity. Na druhej strane Atény predstavovali otrokársku demokraciu, kde mali občania väčší vplyv na politické rozhodovanie. V tomto období prebiehali vojnové konflikty medzi gréckymi mestskými štátmi a Perzskou ríšou. Početné grécke mestské štáty sa museli spojiť, aby spoločne čelili perzskej hrozbe. Toto spojenectvo nakoniec viedlo k porážke perzského vojska a k zabezpečeniu nezávislosti Grékov.

Obdobie Helenistické (338 – 30 p.n.l.)

Po smrti Filipa II. prevzal vládu jeho syn Alexander III., známy ako Alexander Veľký. Počas svojej vlády pokračoval v expanzii ríše, dobyl Malú Áziu, Egypt, Perzskú ríšu, Indiu a Babylon. Na týchto územiach zakladal nové mestá a umiestňoval tam vojenské posádky. Vďaka tomu sa rozvinula spolupráca medzi osadníkmi, remeselníkmi a obchodníkmi na novo dobytých územiach. Stále prebiehajúce boje medzi mestskými štátmi na týchto územiach napokon prispeli k tomu, že značná časť gréckeho územia sa stala súčasťou Rímskej ríše. V tomto období mali veľký vplyv na rozvoj obchodu nové platidlá, ktoré zaviedli Gréci okolo roku 322 p.n.l. Išlo o mince vyrobené z kovu alebo striebra (Harenberg, 2001).

Rozmanitosť gréckych obcí, z ktorých každá mala svoje tradície, zvyky a pravidlá, umožnila porovnávanie rôznych usporiadaní. Kolonizácia tiež viedla k zakladaniu mnohých nových obcí, ktoré na začiatku často kopírovali inštitúcie svojich materských miest, no postupne si začali vytvárať vlastné zákony, najmä, keď kolonisti pochádzali z rôznych oblastí. Práve táto sociálno-politická kríza v 7 storočí p.n.l. vyvolala potrebu nového usporiadania komunít. Niektoré obce riešili svoje vnútorné

konflikty tým, že si zvolili zákonodarcu s absolútnou mocou, ktorý mal za úlohu vytvoriť nové pravidlá a štruktúry. V Aténach túto úlohu plnil Solón, ktorý bol zvolený za archonta v roku 594 p.n.l. (Novosád - Smreková. 2013).

Solón zaviedol nasledujúce opatrenia:

„Strasenie bremena“ tzv. Seisachtheia – reforma zahŕňala zrušenie dlhov týkajúcich sa pôdy a oslobodenie tých, ktorí sa kvôli tomu stali otrokmi, úplný zákaz ručenia za pôžičky vlastnou pôdou alebo vlastným telom, čím zabezpečil aj to, aby nikto z Aténčanov nemohol kvôli dlhom prísť o svoje občianstvo. Právo voľne rozhodovať o svojej osobe sa stalo neodňateľným právom občana Atén.

Ďalšou zásadnou zmenou bolo spojenie politických práv s úrovňou majetku. To znamenalo, že právo na účasť v správe obce už nebolo viazané na aristokratický pôvod, ale na majetok. Politické práva mal každý, kto mal istú výšku ročných príjmov. Tento druh usporiadania sa v neskoršej politickej teórii nazýva timokracia.,, (Tamtiež) Timokracia je štátne zriadenie, v ktorom sa občianske práva určujú podľa majetku občana. Môžeme teda hovoriť o vláde peňazí“ vysvetľuje Igljarová (2015, s. 75) a dodáva, že bola „založená na rozdelení obyvateľstva podľa veľkosti majetku a na základe toho boli odstupňované politické práva (= majetkový cenzus)“. Solón zaviedol systém, kde majetkové rozdiely nahradili tradičné rodové väzby. Rozdelil obyvateľov Atén do štyroch tried podľa ich majetku.

Ďalšie dve dôležité opatrenia zahrňovali zavedenie odvolacieho súdu a inštitútu verejnej žaloby. Podľa prvého opatrenia mal každý právo odvolať sa proti rozsudku na odvolacom "ľudovom" súde. Druhé opatrenie umožňovalo, aby akýkoľvek občan mohol podať žalobu aj za prečin, ktorý ho priamo neovplyvnil. Solón tak prakticky zaviedol funkciu "verejného" žalobcu, ktorým mohol byť ktorýkoľvek slobodný občan. Tento systém umožňoval prístup k spravodlivosti aj tým ktorí by inak nemali možnosť brániť svoje práva z dôvodu sociálneho alebo spoločenského postavenia, ako napríklad sirotky, alebo dedičky. (Novosád - Smreková, 2013) Tieto najvýznamnejšie a aj ostatné reformy, ktoré zaviedol Solón, zvýšili mieru zapojenia občanov do správy obce a prispeli k tomu, aby sa Aténčania stali jednotnejšou komunitou.

Aténsky štát mal pomerne dobre organizovaný **školský systém**, ktorý kládol dôraz na vzdelávanie chlapcov od siedmeho roku života. Dievčatá sa vzdelávali doma v rodinnom prostredí. Tento systém vzdelávania bol súčasťou aténskej kultúry, ktorá zdôrazňovala rozvoj intelektu, telesnej zdatnosti, estetiky a morálky. Vzdelanie bolo považované za prestíž, ale zároveň prispievalo k spoločenským rozdielom, pretože nie všetci mali rovnaký prístup k vyšším úrovňam vzdelávania. (Igljarová, 2015)

Sociálna nerovnosť v spoločnosti viedla k nespokojnosti v nižších vrstvách. Vládujúce elity sa snažili zmierniť túto nespokojnosť poskytovaním rôznych foriem podpory pre nemajetné vrstvy. Tieto kroky možno považovať za náznaky systémových opatrení zameraných na riešenie situácie chudobných.

Antické štáty sa snažili zabezpečiť politickú, ekonomickú, sociálnu, kultúrnu a duchovnú stabilitu poskytovaním podpory určitým skupinám obyvateľstva. Táto pomoc smerovala najmä k vojenským poškodencom, sirotám po padlých vojakoch, ktorým sa poskytovala výchova a strava a tiež vdovám. Hoci Gréci nepovažovali súcit a pomoc slabším za pozitívne hodnoty, tieto podpory možno považovať za základné počiatočné štádium vývoja štátnej pomoci pre chudobných a odkázaných. Tieto opatrenia neboli motivované charitou alebo súcitom, ale záujmom o udržanie politickej moci. Pomoc poskytovaná chudobným a odkázaným nemala za cieľ vytvárať systém charitatívnej starostlivosti, ale skôr zabezpečiť stabilitu a kontrolu prostredníctvom drobných podpôr (Tamtiež).

V kontexte antickej gréckej spoločnosti, predovšetkým v Aténach, sme svedkami raných prejavov tejto cesty, kde sa prvé zárodky demokratického myslenia a snahy o uznanie práv občanov stretávali s prekážkami v podobe obmedzení a výnimiek. Tieto kontrasty odhaľujú, ako komplikovaná a dynamická bola spoločenská štruktúra v týchto dávnych časoch. „Gréci nám zanechali myšlienku občianskeho štátu - polis, myšlienku demokracie, klasifikáciu rôznych foriem vlády i predstavu o ideálnom štáte. Boli presvedčení, že šťastné sú len tie štáty, v ktorých sa zachovávajú zákony, spravodlivosť a slušnosť“ (Krsková et al., 1997, s. 17).

Zoznam bibliografických odkazov

- BRNULA, P. 2019. *Dejiny sociálnej práce*. [on-line]. [cit. 2024-04-26]. Dostupné na: <https://dl1.cuni.cz>
- HARENBERG, B. et al. 2001. *Kronika ľudstva*. Bratislava : Fortuna Print, 2001. 1319 s. ISBN 80-88980-46-1.
- CHOVAŇÁKOVÁ, Z. 2019. *Rituálna očista v antickom Grécku. Ľudia, tradície, náboženstvo*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2019. 90 s. ISBN 978-80-568-0372-1.
- IGLIAROVÁ, B. 2015. Dejiny sociálnej práce a sociálneho zabezpečenia. In *Humanum. Medzinárodné sociálne a humanitné štúdie*, roč. 4, č. 19. 2015. s. 1 – 27. ISSN 1898-8431.
- KRSKOVÁ, A., KRÁTKA, D. 1997. *Základy práva a ochrana spotrebiteľa*. Bratislava : SPN, 1997. 118 s. ISBN 80-08-02640-5.
- MÁTEL, A. 2010. Sociálna pomoc a sociálna starostlivosť v antickom Ríme. In *Sociálna a duchovná revue*, roč. 1, č. 4. 2010. s. 46 – 54. ISSN 1338-290X.
- NOVOSÁD, F., SMREKOVÁ, D. 2013. *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013. 797 s. ISBN 978-80-8101-679-0.
- OLÁH, M. – SCHAVEL, M. – ONDRUŠOVÁ, Z. 2008. Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce. Bratislava: VŠZaSVA, 2008. 208s. ISBN 80-969449-6-7.

SYME, R. 1987. Human Rights and Social Status in Ancient Rome. In *The Classical Outlook*, Vol. 64, No. 2. 1987. pp. 37 – 41. ISSN 4393-5127.

Kontakt na autorov

prof. PhDr. Rastislav Tóth, CSc.

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava
rastislav.toth@fedu.uniba.sk

Mgr. Tomáš Planka

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava
planka3@uniba.sk

PhDr. Melinda Čakarová

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava
cakarova1@uniba.sk